

University of Groningen

Waarom de crisis hier langer duurde. Over de Nederlandse economische ontwikkeling in de jaren dertig.

Drukker, Jan Willem

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

1990

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Drukker, J. W. (1990). *Waarom de crisis hier langer duurde. Over de Nederlandse economische ontwikkeling in de jaren dertig*. s.n.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

SAMENVATTING

Dit boek bevat een nieuwe visie op de economische ontwikkeling van ons land in de crisisjaren na 1929. Dat ons land heftiger en langduriger door de crisis van de jaren dertig werd getroffen, wordt – in navolging van Keesing – doorgaans verklaard uit het handhaven van de * gouden standaard tot in de herfst van 1936 en de daarmee verbonden aanpassingspolitiek.

Hier wordt aangetoond dat Keesings visie slechts gedeeltelijk juist is. De diepe en langdurige daling van de produktie dient inderdaad voornamelijk te worden toegeschreven aan de gevoerde wisselkoerspolitiek. De uitzonderlijk hoge en hardnekkige werkloosheid werd echter vooral door andere factoren veroorzaakt: in het begin van de jaren dertig zette een langdurige daling van de omvang der kapitaalgoederenvoorraad in, met als gevolg een gedurende lange tijd dalende capaciteitsvraag naar arbeid. Dit proces zorgde in combinatie met een uitzonderlijk snelle stijging van het arbeidsaanbod in dezelfde periode voor een extreem hoge werkloosheid die aanhield tot aan het einde van de jaren dertig. De snelle toename van het arbeidsaanbod had niets te maken met de gevoerde economische politiek in de jaren dertig, maar was voornamelijk het gevolg van de door de rooms-katholieke kerk gevoerde bevolkingspolitiek in de jaren na de Eerste Wereldoorlog.

Het betoog is als volgt opgebouwd: in het eerste hoofdstuk worden twee vragen geformuleerd die in het boek beantwoord worden. Deze vragen luiden: in welke opzichten vertoonde de Nederlandse economische ontwikkeling in de jaren dertig een afwijkend verloop ten opzichte van die in andere, met ons land vergelijkbare volkshuishoudingen? En, in de tweede plaats: indien inderdaad vastgesteld kan worden dat de Nederlandse economische ontwikkeling in de jaren dertig een afwijkend verloop vertoonde, door welk complex van factoren werd dit af-

wijkende patroon dan veroorzaakt? Aan het einde van het hoofdstuk worden de beleidsuitgangspunten van de Nederlandse overheid in de jaren dertig samengevat aan de hand van een contemporaine schrijver, Hulshoff Pol, die een vurig voorstander van het gevoerde beleid was.

Het tweede hoofdstuk vormt een kritische bespreking van wat de standaardvisie op de Nederlandse economische ontwikkeling in de jaren dertig is geworden: Keesing (1952). Anders dan de gangbare interpretatie van Keesings analyse suggereert – "... Keesing is van mening dat de (...) regering een Keynesiaans beleid had moeten voeren ..." (Becker en Van Oenen 1978: p. 122) –, blijkt uit een zorgvuldige analyse van Keesings tekst dat hij het uitzonderlijke verloop van de Nederlandse economische ontwikkeling tijdens de crisisjaren toeschrijft aan drie onderling samenhangende factoren die in hun totaliteit nauwelijks nog als Keynesiaans kunnen worden bestempeld. Het fundament van Keesings argumentatie is structuralistisch: hoogontwikkelde, kapitalistische volkshuishoudingen ondergaan tijdens het interbellum een structureel veranderingsproces – de overgang van "Hoch-" naar "Spätkapitalismus" – met als gevolg dat de markt in toenemende mate tekort schiet als evenwichtsherstellend mechanisme. Het tweede punt vloeit rechtstreeks voort uit het eerste: de toenemende onevenwichtigheid maakt conjunctuurstimulering tot een structurele taak voor de overheid en een overheid die blijft vasthouden aan de gouden standaard in een wereld waar devaluaties aan de orde van de dag zijn, ontnemt zichzelf de mogelijkheid tot het voeren van dergelijke politiek met enige kans van slagen. Het derde argument in Keesings rede-nering ondergraaft echter weer het voorgaande: zou de Nederlandse overheid wel in een vroeg stadium van de crisis de vaste wisselkoers hebben losgelaten en een stimuleringspolitiek van budgettaire tekorten hebben geïnitieerd, dan zou mogelijkerwijze – evenals in de Verenigde Staten na het voorjaar van 1937 – een verheving van de conjunctuurbeweging in plaats van een demping zijn opgetreden, als gevolg van overmatige reacties bij de economische subjecten op een op zichzelf (Keesing zou zeggen "op technische gronden") volstrekt verdedigbare wijziging in de economische politiek. De conclusie van een en ander luidt dat Keesing de rampzalige economische ontwikkeling van ons land in de jaren dertig de facto maar aan één factor toeschrijft: het handhaven van de gouden standaard tot in de herfst van 1936, met als gevolg dat de concurrentiepositie gedurende het grootste gedeelte van de jaren dertig blijvend ongunstig was. Keesing beseft terdege dat het stimuleren van de effectieve vraag door het creëren van budgettaire tekorten onder die omstandigheden tot mislukken gedoemd was en in die zin verwijst het woord "Keynesiaans" – als men zijn vi-

sie als zod-
flet "The
naar het s

In het der-
sie van K-
onderwor-
wisselkoer-
wikkeling
Nederlandse
zijn gewe-
ongunstig
niet nog v-
vergelijken
Nederland
laag ontwi-
agrarische
veel te klei-
stig en lang-
ge vraag d-
lage ontwi-
Kleins arg-
en getoetst
die is ontle-
op Keesing
is; dat de
nieuwe vis-
dertig vor-
wordt.

De Vergru-
wikkeling
die, komt
dat van de
gekomen:
gevoerd r-
voorbij a-
ve vraag
die jaren
aan de ha-
Nederlandse
toestand
van deze
de geveoe

nde van het hoofdstuk
landse overheid in de
contemporaine schrij-
an het gevoerde beleid

eking van wat de stan-
twikkeling in de jaren
de gangbare interpre-
Keesing is van mening
ad moeten voeren ..."
it een zorgvuldige ana-
ke verloop van de Ne-
e crisisjaren toeschrijft
e in hun totaliteit nau-
estempeld. Het funda-
istisch: hoogontwikkel-
an tijdens het interbel-
vergang van "Hoch-"
e markt in toenemende
mechanisme. Het tweede
e toenemende oneven-
t een structurele taak
houden aan de gouden
de orde van de dag zijn,
en van dergelijke poli-
ment in Keesings rede-
le: zou de Nederlandse
sis de vaste wisselkoers
van budgettaire tekor-
ze - evenals in de Ver-
erheving van de con-
zijn opgetreden, als ge-
he subjecten op een op-
ronden") volstrekt ver-
. De conclusie van een
nomische ontwikkeling
in één factor toeschrijft:
de herfst van 1936, met
le het grootste gedeelte
Keesing besefte terdege
or het creëren van bud-
ot mislukken gedoemd
ians" - als men zijn vi-

sie als zodanig wenst te betitelen - eerder naar de auteur van het pam-
flet "The Economic Consequences of Mr. Churchill" uit 1925, dan
naar het standaard-Keynesiaanse model uit de leerboekjes.

In het derde hoofdstuk wordt de eerste fundamentele kritiek op de vi-
sie van Keesing, de studie van Klein (1973), aan een kritisch oordeel
onderworpen. Klein ontkende niet dat het handhaven van de vaste
wisselkoers een ongunstig effect op de Nederlandse economische ont-
wikkeling zou hebben gehad, doch hij voegde daaraan toe dat de Ne-
derlandse volkshuishouding in de jaren dertig gekarakteriseerd zou
zijn geweest door een aantal structurele tekortkomingen die voor het
ongunstige verloop van de Nederlandse economie even belangrijk, zo
niet nog veel belangrijker zouden zijn geweest. Aan de hand van een
vergelijking met de situatie elders, komt Klein tot de conclusie dat de
Nederlandse economie in de jaren dertig gekenmerkt werd door een
laag ontwikkelingspeil met een uitzonderlijk grote en weinig moderne
agrarische sector, die het Nederlandse uitvoerpakket domineerde; een
veel te kleine (moderne) industriële sector en een bouwsector die ern-
stig en langdurig stagneerde als gevolg van een te geringe koopkracht-
ige vraag die op haar beurt weer het gevolg zou zijn geweest van het
lage ontwikkelingsniveau van de Nederlandse volkshuishouding.
Kleins argumenten worden onderzocht op hun innerlijke consistentie
en getoetst aan cijfermateriaal dat voor een gedeelte aan zijn eigen stu-
die is ontleend. De conclusie luidt dat Kleins uitgangspunt om kritiek
op Keesing te leveren via een vergelijkend onderzoek op zichzelf juist
is; dat de publikatie van "Depressie en beleid" zonder twijfel een
nieuwe visie op de economische ontwikkeling van ons land in de jaren
dertig vormt, maar dat die visie helaas niet door feiten ondersteund
wordt.

De vergruizing van het debat over de Nederlandse economische ont-
wikkeling in de jaren dertig die volgde op de publikatie van Kleins stu-
die, komt aan de orde in hoofdstuk vier. Stevens (1976) concludeerde
dat van de fameuze aanpassingspolitiek in de praktijk niets terecht was
gekomen: in feite was er een vraagstimulerende economische politiek
gevoerd met verrassend hoge budgettaire tekorten. Stevens gaat echter
voorbij aan het feit dat die - onbedoelde - stimulering van de effectie-
ve vraag geen effect kon sorteren door de overgewaardeerde gulden in
die jaren. Kuipers, Muysken en Van Sinderen (1977) constateerden
aan de hand van een door hen ontwikkeld bouwjarenmodel dat de Ne-
derlandse economie gedurende de jaren dertig voortdurend in een
toestand van kapitaalschaarste moet hebben verkeer. De gevolgen
van deze - op zichzelf belangrijke - constatering voor de effecten van
de gevoerde economische politiek of de werkloosheid, bij voorbeeld,

werden in hun studie echter niet verder uitgewerkt. Drukker, Harbers en Van der Meulen (1983) ontwikkelden op basis van een model van het Centraal Planbureau een econometrisch model van de Nederlandse economie in het interbellum dat suggereerde dat een vraagstimulerende politiek wel degelijk positieve effecten zou hebben gehad in de jaren dertig. De kritiek op hun studie, namelijk dat de – Keynesiaanse – snit van het door hen gehanteerde model a priori gekozen was, zonder dat de auteurs waren nagegaan of een dergelijke modelspecificatie wel actueel was in de jaren dertig, was echter onweerlegbaar. De kritiek op de aanpak van Drukker, Harbers en Van der Meulen treft ook de studie van Siebrand en Van der Windt (1980), die eveneens een econometrisch model van de Nederlandse volkshuishouding in het interbellum construeerden, waarin bovendien de monetaire sector nader was uitgewerkt. Ook voor dit onderzoek geldt echter dat de modelspecificatie a priori gekozen is, hetgeen vragen doet rijzen omtrent de actualiteitswaarde van hun model. Seegers (1982) kwam op basis van een tijdreeksanalyse tot conclusies die dicht in de buurt van die van Klein liggen: een aantal structurele kenmerken van de Nederlandse economie zouden er de oorzaak van zijn geweest dat de crisis hier te lande uitzonderlijk lang had geduurd. Helaas ging Seegers bij zijn onderzoek uit van de veronderstelling dat Nederland in de jaren dertig gekenmerkt zou zijn geweest door kapitaalovervloed, hetgeen hij ontleende aan Kuipers (1977). Het was hem blijkbaar niet bekend dat Kuipers die visie nog in hetzelfde jaar heeft herroepen: in Kuipers, Muysken en Van Sinderen (1977) wordt aangetoond dat Nederland in de jaren dertig in een toestand van kapitaalschaarste verkeerde. Kloosterman (1985) publiceerde een door hem verricht onderzoek naar regionale loonverschillen in de jaren dertig en kwam op grond hiervan tot de conclusie dat regionale verschillen in werkloosheid te verklaren zouden zijn uit regionale loonverschillen. Noch los van het feit dat zijn betoog niet vrij is van innerlijke inconsistentie, moest ik concluderen dat zijn verklaring niet houdbaar is wanneer men een vergelijking tussen verschillende landen maakt. In het proefschrift van Van Schaik (1986), tenslotte, wordt het oordeel van Keesing en Blaisse over de effectiviteit van de gevoerde handelspolitiek volledig bevestigd. Tegen het einde van het hoofdstuk wordt het Amerikaanse debat over de crisis van de jaren dertig, de zogenaamde "Friedman-Temin controverse" kort samengevat. De conclusie van dit hoofdstuk moet luiden dat de uitdaging die de studie van Klein in wezen vormde, in de periode tussen 1973 en 1987 in feite door geen enkele Nederlandse economisch-historicus beantwoord is.

Daar kwam, zo blijkt uit hoofdstuk vijf, in 1987 verandering in. Een revolutionaire visie op de Nederlandse economische ontwikkeling in

de jaren dertig
Huitker (1987)
nationale reken
De Nederland
auteurs, was in
verlopen dan e
invloed van de
ten van de gou
handhaven var
op Den Bakker
sche werk vorr
tatieve bronnen
sis van hun cij
land nauwelijk
dan andere lan
economische o
lend aantal ver
den gekozen er
zij toeschrijven
met geen moge
dere analyse va
vormt voorlopi
nomische ontw
op Klein, conc
bij het rechte e
en wat betreft z
Van Zanden e
hardnekkige w
al gesuggereerd
land, tot in de
temin gekenme
niveau (Zwitse
herfst van 193
koersen, zich r
fers geconfron
onderzoek naar
ren dertig lijkt

Dit onderzoek
dat de vraag na
de dan men op
arbeidsvraag s
België, Zwede
middelste arbe

erkt. Drukker, Harbers
 basis van een model van
 del van de Nederland-
 e dat een vraagstimule-
 ou hebben gehad in de
 k dat de - Keynesiaan-
 a priori gekozen was,
 dergelijke modelspecifi-
 ater onweerlegbaar. De
 Van der Meulen treft
 t (1980), die eveneens
 olkshuishouding in het
 de monetaire sector na-
 dt echter dat de model-
 doet rijzen omtrent de
 82) kwam op basis van
 de buurt van die van
 en van de Nederlandse
 est dat de crisis hier te
 ing Seegers bij zijn on-
 land in de jaren dertig
 vloed, hetgeen hij ont-
 kbaar niet bekend dat
 herroepen: in Kuipers,
 getoond dat Nederland
 alschaarste verkeerde.
 em verricht onderzoek
 tig en kwam op grond
 llen in werkloosheid te
 illen. Noch los van het
 inconsistentie, moest ik
 r is wanneer men een
 In het proefschrift van
 l van Keesing en Blais-
 elspolitiek volledig be-
 vordt het Amerikaanse
 genaamde "Friedman-
 clusie van dit hoofdstuk
 a Klein in wezen vorm-
 oor geen enkele Neder-

87 verandering in. Een
 mische ontwikkeling in

de jaren dertig werd geformuleerd door Den Bakker, Van Bochove en Huitker (1987), in het kielzog van de door hen herziene reeksen der nationale rekeningen over de periode tussen de beide wereldoorlogen. De Nederlandse economische ontwikkeling, zo betoogden deze auteurs, was in de jaren dertig eigenlijk helemaal niet zoveel slechter verlopen dan elders en, als er al sprake was geweest van een negatieve invloed van de economische politiek in die jaren, dan was dat het loslaten van de gouden standaard in de herfst van 1936 geweest en niet het handhaven van de vaste wisselkoers in de jaren daarvoor. Mijn kritiek op Den Bakker c.s. komt in essentie op het volgende neer: hun statistische werk vormt ongetwijfeld een belangrijke bijdrage aan de kwantitatieve bronnen voor het interbellum, maar de conclusies die zij op basis van hun cijfers trekken, snijden geen hout. De stelling dat Nederland nauwelijks heftiger en langduriger door de crisis getroffen werd dan andere landen wordt door hen "bewezen" door de Nederlandse economische ontwikkeling te vergelijken met een voortdurend wisselend aantal vergelijkingsobjecten die bovendien volstrekt ad hoc worden gekozen en de overmatige recessie die ons land trof in 1938 en die zij toeschrijven aan het loslaten van de vaste wisselkoers, kan daaraan met geen mogelijkheid worden toegeschreven, zoals blijkt uit een nadere analyse van hun eigen cijfers. De oratie van Van Zanden (1988) vormt voorlopig de afsluiting van het debat over de Nederlandse economische ontwikkeling in de jaren dertig. Middels een frontale aanval op Klein, concludeerde Van Zanden dat Keesing het uiteindelijk toch bij het rechte eind had. Ik onderschrijf Van Zandens kritiek op Klein en wat betreft zijn analyse van de goederenmarkt ben ik volkomen met Van Zanden eens. Van Zandens verklaring voor de extreem hoge en hardnekkige werkloosheid is naar mening echter eenzijdig. Dit wordt al gesuggereerd door het feit dat sommige landen die, evenals Nederland, tot in de herfst van 1936 de vaste wisselkoers handhaafden, niettemin gekenmerkt werden door een uitzonderlijk laag werkloosheidsniveau (Zwitserland, bij voorbeeld), terwijl andere landen die al in de herfst van 1931 overstapten op een stelsel van schommelende wisselkoersen, zich met ongelofelijk hoge en hardnekkige werkloosheidscijfers geconfronteerd zagen (Denemarken, bij voorbeeld). Een nader onderzoek naar de oorzaken van de werkloosheid in ons land in de jaren dertig lijkt dus voor de hand te liggen.

Dit onderzoek vormt de kern van hoofdstuk zes. In dit hoofdstuk blijkt dat de vraag naar arbeid in ons land zich minder ongunstig ontwikkelde dan men op grond van het voorafgaande zou hebben gedacht: de arbeidsvraag steeg in Nederland tussen 1929 en 1938 sneller dan in België, Zweden en Zwitserland. De verklaring hiervoor is dat de gemiddelde arbeidsproductiviteit in ons land in deze jaren vrijwel volle-

dig stagneerde. Bij een vergelijking van het aanbod van arbeid echter, wordt in Nederland in de jaren dertig evenwel een uitzonderlijk snelle stijging vastgesteld, zodat een steeds dieper wordende kloof tussen vraag naar en aanbod van arbeid in de jaren dertig de Nederlandse arbeidsmarkt domineert. Dat deze kloof zo immens groot kon worden werd veroorzaakt door twee factoren: de eerste factor, die rechtstreeks voortvloeide uit het gevoerde beleid, was een uitzonderlijk diepe en hardnekkige daling van het investeringsvolume, die tot gevolg had dat de omvang van de kapitaalgoederenvoorraad en daarmee ook de capaciteitsvraag naar arbeid sterk daalde. De tweede factor echter, had niets van doen met het economische beleid in de jaren dertig. Dat de werkloosheid in de jaren dertig gedurende een zo lange reeks van jaren een zo extreme omvang had, werd namelijk tevens veroorzaakt door een uitzonderlijk snelle groei van het arbeidsaanbod, die het gevolg was van een extreem hoge bevolkingsgroei in de periode voorafgaande aan de jaren van de crisis. De voornaamste reden voor deze bizarre demografische ontwikkeling dient gezocht te worden in de bevolkingspolitiek van de rooms-katholieke kerk in de eerste decennia van de twintigste eeuw, als onderdeel van een doelbewuste poging tot re-katholisering van de Nederlandse samenleving op langere termijn.

This book covers the period of the Netherlands in the 1930s is generally a maintenance of adjustment.

Here we show the persistent fall of foreign exchange and persistent factors. These goods which demand for labour the labour supply in the 1930s, but Roman Catholic

The argument which are answered what ways did the 1930s show a comparable national possible to establish the 1930s show this divergent the policy preferences the views of a supporter of

Chapter Two